

Felsefenin Kadim Bir Konusu Olarak Ahlâk ve Ahlaki Eylemin Amacı Olarak “Mutluluk”

Saniye VATANDAŞ

Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi
saniyevatandas@sdu.edu.tr

Özet

Ahlak, felsefenin temel konularından birisidir. Ahlak ile ilgilenen felsefe dalına ahlâk felsefesi adı verilmektedir. Teorik etik (ahlâk) veya yalın etik olarak bilinen ahlâk felsefesi, eski Yunan ile başlar. Bu makalede, faydacı ahlâk anlayışının İlkçağ Felsefesinde nasıl ele alındığı çalışılmıştır. Ahlâk, en genel anlamda, insan davranış ve ilişkilerinin değerlendirilişiyle ilgilidir. Böyle olunca, davranış ve ilişkileri dikkate almadan ahlâkı tanımlamak veya anlamaya çalışmak doğru olmaz. Ahlâk, tarihinin her aşamasında felsefenin ilgi alanında yer almıştır ve bu ilgi her zaman ki yoğunluğuyla aynen devam etmektedir. Bu ilginin oluşturup, yoğunlaştırdığı ve sistemli düşüncelere dönüştürdüğü şey, felsefi sistemlerden birisini karşımıza çıkarıyor: *Etik*'i, yani *Ahlâk felsefesi*'ni. Ahlak felsefesinin konusu insanın eylemleri, yapıp etmeleridir. İnsanın yalnızca iradeli hareketleri ahlâk felsefesinin konusudur. Ahlaki eylemin anlamlandırılmasında ise eylemin salt kendisi ile sonucu önemli bir ayrım ölçütü olarak anlam kazanmaktadır. Bu makalede ahlâki eylemin amaçlı olduğu ve amacının mutluluk olduğu teorisi ele alınacaktır.

Anahtar sözcükler: Ahlak, Ahlak felsefesi, Mutluluk, Mutçuluk, Hazcılık

Morality as one of the basic subjects of philosophy and “happiness” as a goal of moral behavior

Abstract

Morality is one of the basic subject of philosophy. The philosophical discipline that deals with morality is called ethics. The philosophy of morality that has been known as theoretical ethics or pure ethics begins with the Ancient Greek. This article studies how pragmatist ethical understanding is worked out in ancient times. In the overall context, ethics is a philosophy for general moral teachings in a society. This term is derived from the Greek word ethos which can mean custom, habit, character. Ethics, in this sense, is the doctrine of human behavior and its best forms. Therefore ethics define the moral values that it is essential for human beings. There are many ethical theories. Eudaimonism, Hedonism are two of them. In this research different moral philosophies will be examined and the difference between them will be discussed.

Key words: Morality, Moral philosophy, Happiness, Eudaimonism, Hedonism

GİRİŞ

Ahlâk, en genel anlamda, insan davranış ve ilişkilerinin değerlendirilişiyle ilgilidir. Böyle olunca, davranış ve ilişkileri dikkate almadan ahlâkı tanımlamak veya anlamaya çalışmak doğru olmaz. Konuya ilişkin öncelikle çözülmesi gereken sorun; ahlâki davranışın ilkelerini konu olarak üstlenmiş *ahlâk felsefesi* ile davranışları kendilerine konu olarak seçmiş *psikoloji*, *sosyoloji* ve *antropolojinin* hangi özellik ve ölçütlere göre birbirlerinden ayrılacağı sorunudur. Ayrımı, öncelikle ve oldukça yeterli olduğu için tamamen davranışların incelenme maksadına bağlı olarak belirlemek mümkündür. Psikoloji, Sosyoloji ve Antropoloji gibi bilimlerin hedefi, toplumsal ve bireysel davranışlarla ilgili olgu ve yasaları ortaya koymaktır. Davranışların nasıl gerçekleştiğini ve incelenen davranışların neden dolayı o biçimiyle oluştuğunu açıklama gayreti taşırlar. Hâlbuki ahlâk felsefesinin insan davranışlarını açıklamak gibi bir hedefi/amacı söz konusu değildir; o, davranışları değerlendirme gayesine sahiptir. Ayrıca, ahlâki anlamıyla *doğruluk*, *yanlışlık* veya salt ahlâki boyutuyla *iyilik*, *kötülük* gibi terimler, söz konusu bilimlerin ne araştırma yöntemlerinde ne de araştırma kapsamlarında yer alır. Bunlar, insanların ortaya attıkları fiilî değerlendirmelerin bir parçası olarak çok istisnâî durumlarda söz konusu

olabilir. Bunlara ek olarak, söz konusu bilimler, bu terimlerin davranışlara doğru bir biçimde uygulanmasının koşulları ile de ilgilenmezler. Ancak, bütün bunlara rağmen, ahlâk felsefesinin psikoloji, sosyoloji ve antropoloji ile hiçbir ilişkisinin olmadığını düşünmek de yanlış olur. Bu ve diğer birçok bilim tarafından olgulara ilişkin sağlanabilecek bilgiler, ahlâk felsefesinin yargı ve değerlendirmelerinde, daha tam, daha kesin ve daha sağlıklı sonuçlara ulaşma imkânı sağlayabilecektir. Bu nedenle şunu kolaylıkla ifade edebiliriz: “İnsan hakkında ne kadar çok şey bilirsek, insanla ilgili ahlâksal değerleri anlamamız o ölçüde gelişir ve fazlaşır (Randall, 1985:184).

1.FELSEFENİN KADİM BİR KONUSU OLARAK AHLÂK

Ahlak, felsefenin kadim bir konusudur. Bu konunun detayları ise oldukça zengin bir literatür barındırmaktadır. Bu makale bağlamında söz konusu literatürün sadece “mutluluk” ile ilgili kısmı ele alınacak ve konuya ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır. Ancak buna geçmeden literatürde yer alan bir probleme değinmekte yarar var. Bu “ahlâk” ve “etik” ayrışmasıyla ilgilidir. Ahlâk, yaygın olarak bilindiği üzere, temelde davranışlarla ilgilidir ve sıklıkla *ahlâk* ile ahlâk felsefesi olan *etik* aynı manada kullanıldığına şahit olunmaktadır. Hâlbuki bu ikisinin anlamları tamamıyla örtüşmez; aralarında önemli farklılıklar vardır ve bu farkı Delius’un açıklamasıyla belirtmek gerekirse; “Moral (ahlâk) ve etik sözcükleri arasında günlük dildeki çok anlamlılık, geçişlilik ve kaypaklığa rağmen, her iki sözcüğü birbirinden ayırmak konusunda yine de bir ölçümüz vardır. Ahlâk (moral), olgusal ve tarihsel olarak yaşanan bir şey olmasına karşılık, etik, bu olguya yönelen felsefe disiplininin adıdır. Bu nedenle, günlük dilde alışkanlıkla bir “ahlâksal problem”den söz edildiğinde, aslında bunu “etik’e ait bir problem”, bir etik problemi olarak anlamak gerekir. Ama etimolojik açıdan baktığımızda, her iki sözcük de “töre”, “gelenek”, “alışkanlık”, v.b. anlamlara sahiptir. Bu nedenle, örneğin N. Hartmann, “morallerin (ahlâkların) çokluğuna karşılık etiğin tekliği”nden söz eder. Bununla kastedilen şey, bir felsefe disiplini olarak etiğin tekliğidir ve böyle bir disiplin olarak etiğin görevi, herhangi türde bir “moral” (ahlâk) geliştirmek ve bu morale (ahlâka) uyulmasını öğütlemek değil; tersine, ahlâksal (moralisch) bağintıların niteliği üzerine bir genel görüş elde etmektir” (Delius, 1997:14). Billington’un açıklamaları ise konuya oldukça açıklar mahiyettedir: “[E]tik, doğru ve yanlış davranış teorisidir, ahlâk ise onun pratiği. Ahlâkî değil de etik ilkelerden; etik değil de ahlâkî bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik, bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği durumla ilgilidir, ahlâk ise bunun hayata geçirme tarzıdır” (Billington, 2011: 45,46). Özetle, “insanların toplumsal yaşamda, birbirleriyle veya içinde yaşadığı toplumla olan ilişkilerinde ortaya çıkan davranışlar ve bu davranışların iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesinde geçerli olan ilkeler ve kurallar toplamına “ahlâk” denilmektedir. “Ahlak felsefesi” ise bu tür davranışları felsefi olarak inceleyen, açıklayan ve çözümlenmeye çalışan felsefenin alt dalıdır (Arslan, 2007: 132).

1.1. İlkçağ Felsefesinin Temel Sorunlarından Birisi Olarak Ahlak Felsefesi

Ahlâk, tarihinin her aşamasında felsefenin ilgi alanında yer almıştır ve bu ilgi her zaman ki yoğunluğuyla aynen devam etmektedir. Bu ilginin oluşturup, yoğunlaştırdığı ve sistemli düşüncelere dönüştürdüğü şey, felsefi sistemlerden birisini karşımıza çıkarıyor: *Etik*’i, yani *Ahlâk felsefesi*’ni. Ahlak felsefesinin konusu insanın eylemleri, yapıp etmeleridir. İnsanın yalnızca iradeli hareketleri ahlâk felsefesinin konusudur. Çünkü irade dışı davranışlar bilinçle gerçekleştirilmediği için, sorumluluk kavramı ile ilişkilendirilemez. Ahlâkın felsefi yorum ve açıklamalarıyla ilk olarak eski Yunan’da karşılaşırız. Ahlak felsefesi yapan filozoflar üç temel probleme cevap bulmaya çalışmışlardır (Özlem, 2010: 30):

1. İyi veya en yüksek iyi problemi,
2. Doğru eylem problemi,
3. Özgürlük problemi.

Bu üç probleme karşılık gelen 3 temel soru vardır:

1. Neyi seçmeliyim?

2. Neyi yapmalıyım?

3. İnsan özgür müdür?

Ancak bundan hiçbir zaman ahlâk sorunu, salt sistemli felsefeyle birlikte ortaya çıkan bir sorun olduğu manası çıkarılmamalıdır. Ahlak sorunu sistemli olarak incelenmese de insanlık tarihiyle birlikte var olan bir sorundur. İnsanların toplumdaki değerini çoğu zaman ahlâki sorunlar belirlemiştir. Günümüzde olduğu gibi binlerce yıl önce de insanların üzerinde durduğu ahlâk, özellikle siyasi olarak toplulukların iyi yönetilmedikleri, iç çatışmaların ve savaşların yoğun olduğu zamanlarda daha yoğun tartışılan sorun olmuştur. Bu makale kapsamında araştırma konumuz olan *Mutçuluk (Eudaimonizm)* ve *Hazcılık (Hedonizm)* birbiriyle ilişkili olup, “ahlâki eylemin amacı nedir” sorusuna cevap verme çabasının ürünü olarak doğmuşlardır.

1.2. Ahlak Felsefesinin Bir Konusu Olarak Mutçuluk (Eudaimonizm)

Yunan etiğinin temel özelliği olarak, bir amaca yönelik oluşunu buluyoruz; yani *mutluluğu* (eudaimonist) hedefleyen bir ahlâk sistemiyle karşılaşırız. Onun bu özelliği dinlerle ortaklığının en önemli yönünü oluşturuyor. Bu ahlâkta, asıl amaç *mutluluktur, mutlu olmaktır*. Dönemin filozoflarının ısrarla vurguladıkları da budur. Ancak mutluluğun neyle ilgili olduğu her zaman tartışma konusudur. Örneğin Sokrates mutluluğu *erdem’de* bulmuştur. Bu nedenle de erdem ne olduğunu, erdemli yaşamın nasıl olanaklı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bilgisiz erdemli olunamayacağını, kendisi de bir erdem olan bilgelik ile diğer erdemlerin arasındaki zorunlu bağlantıya dikkat çekmiştir.

Antik çağda ahlâk felsefesinin ilk örneklerine Sokrates’te rastlıyoruz. Sokrates (MÖ. 469-399), ahlâk sorunlarını kendine özgü eleştirel yöntemi ile ele almıştır. Sokrates’in keşfettiği insan ruhu, insan varlığındaki ahlâksal ve entelektüel kişiliğin oluştuğu yerdir. Ona göre ruh, iki temel ögeyi barındırmaktadır: Bir, bilme ya da bilinçli olarak düşünme yetisi; iki, ahlâksal karakter. İnsan kendisine dışsal olan her şeyi (evreni, toplumu vb.) ve kendi benini, kendi ödevlerini ve ereklerini, kendisi için neyin iyi ya da kötü olduğunu bilebilir. Bunların bilgisine sahip olan kendi yüreğindeki hayvani arzuları ehlileştiren bilge kişi, zorunlu olarak kendisi için iyi olanı yapar. Ruhun yetkinliği, bilgeliğe, cesarete, ölçülülüğe ve adalete sahip olmasından kaynaklanır (Versenyi, 1988: 4,6).

Felsefi öğretilerinde evrensel ahlâk yasasına ulaşmayı hedefleyen Sokrates sorgulanmamış bir yaşamın yaşam olmayacağını söyleyerek bilgiye ahlâki bir değer katmıştır (Platon, 1982: 34). Ona göre bilgi gibi, erdemler de insanda mevcuttur. Önemli olan bunu açığa çıkarmaktır. Bu da sorgulamakla olur. Bilgili olmayı en büyük erdem sayıp bilen insan hata yapmayacağını düşünerek en bilgili olanın en iyi ve en üstün olduğunu savunup bilginin değerini ve önemini dile getirmiştir. Doğru bilginin insanı erdeme götüren yegâne yol olduğu kanaatindedir. Artık felsefenin görevi “... Herkes için geçerliliği olan iyinin yasası üzerine düşünmedir” (Gökberk, 1996: 50). İnsanın ödevi *iyiye* ulaşmaktır. İyi olan *faydalı* olandır da aynı zamanda. Eğer insan bilgiye yani erdeme ulaşmışsa geçici haz, öfke, acı, korku ve tembellikten kurtulmuş olur.

Kendi hayatının üstün bir kudret tarafından idare edildiğini savunan Sokrates tanrının sesini içinde duyduğunu söyler. Bu sese ‘daimonion’ diyen Sokrates içinden doğrudan vasıtalar olmadan gelen bu ses sayesinde buhrandan ve sıkıntılardan kurtulduğunu ifade eder (Birand, 1987: 39). İnsan kendi ‘daimonion’una uygun davrandığı sürece mutluluğu yakalayabilir. Bu da *kendini tanımakla* mümkün olabilmektedir. Kendini ve doğayı soran ve sorgulayan insan, doğaya ve kendi özüne uygun yaşayarak mutlu olabilecektir. Mutluluğun kaynağında iyi olmak, sorgulamak, öğrenmek vardır. “Kim iyi ise mutludur; doğruluktan ayrılan kötü olan mutlu değildir” (Platon, 1982: 74).

Erdemin doğuştan ve bu sebeple geldiğini öğretilemez olduğunu, (Platon, 1982: 183) savunan Sokrates, felsefi yöntemi gereği insanları tartıştırmakla doğru bilginin ortaya çıkmasını hedefleyecektir. Amaçlı konuşmasında başlangıç noktasını “hiç bir şey bilmediği” iddiası oluşturur. Bunu yaparak kendisini küçültüyor görünürken, karşısındakinin fikirlerini önemseydiği görünümü sergiler. İnsanlar arasında en popüler insanların en aptal, onlardan daha aşağıda olabileceği düşünülen bazı insanların da sanıldığından daha bilge ve daha iyi olabileceğini ispatlamaya çalışır. Sokrates’in bilgelik

yolculuğunda belirleyici olan ölçüt erdemdir. “Bakın gene söylüyorum size, zenginlikle, parayla pulla elde edilemez. Genel olsun özel olsun her türlü iyilik ancak erdemden gelir” (Platon, 1982: 26) diyerek başta kendi bildikleri olmak üzere bütün hayatı ve insanları sorgulamaya çalışıp en doğruyu ve erdemliyi bulmaya çalışır. Bilgiyi insanı mutluluğa götürecektir yol olarak kabul eden Sokrates’e göre her bilgi erdem midir? İnsanı mutluluğa götürebilir mi? Sokrates’in bu sorulara verdiği cevap olumsuzdur. Belli bir sanata, alana ait olan bilgi insanı mutluluğa götürmezse erdem olmaz. Gerçek bilgi uzun süreli gerçek ikinin ve kötünün ne olduğunun bilgisidir. Belirli bir mesleğe, sanata veya alana ait bilgiler güncel bilgilerdir. Bunlar bizi uzun vadede mutlu edemez (Cevizci, 2010: 1418). Filozofun görevini etrafına ahlâkı yaymak olarak belirten Sokrates, Sofistlerin ahlâkı gibi bireyi ve bireyin refahını gözetmez, onun en yüksek derecede toplumsal ve insaniyetçi olan ahlâkı, genel iyiliği, vatani, devleti yani toplumu göz önünde bulundurur. Toplumu doğru düşünceye ve gerçekten bilmeye yönelmek onları bilgin yapmak için değil, iyi insan, iyi vatandaş yapmak içindir (Weber, 1998: 44).

Siyasi ve sosyal hayatta karışıklık ve düzensizliğin olduğu her dönemde filozoflar ahlâki konulara değinerek topluma yön vermeye çalışmışlardır. Yunan dünyasının en karışık döneminde yaşayan Platon da Yunan felsefesini siyaset ve ahlâk alanında zirveye taşımıştır. Özellikle hocası Sokrates’in öldürülmesi ve savaşlar yüzünden, mevcut siyasi yönetimi ve toplumsal yapıyı sürekli eleştiren Platon, toplumun kurtuluşunu iyi ideasında görmüştür. Bunun için ahlâki görüşlerini iyi ideasına göre şekillendirmiştir. Doğruluk ve bütün öteki değerleri insanı iyi ideasına götürecektir araç olarak görmüştür (Platon, 1999: 191).

Sokrates’in en iyi öğrencilerinden olan Platon (MÖ. 428-348), hocasının görüşünü büyük oranda devam ettirerek ahlâksal doğruların, nesnel doğrular olduğunu ifade eder. Bu durumda doğru bilgiye dayalı eylem ahlâk yönünden doğrudur ve bu eyleme yön veren ilke de “iyi”dir. Platon’a göre, en yüksek bilgi, ikinin ta kendisini, ideasını konu edinen bilgidir. Doğruluk ve bütün öteki değerler insanı iyiye götüürse yararlı olabilirler. Bunu Devlet diyalogunda şöyle açıklayacaktır (Platon, 1985: 96):

İşte nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Bunu iyi bil. Bilinen şeyler olarak, gerçeğin ve bilimin kaynağı odur. Ama bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsunlar, şuna inan ki, iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir. Görünen dünyada ışığın ve gözün güneşle yakınlığı olduğunu düşünmek doğru, ama onları güneş saymak yanlış olduğu gibi, kavranan dünyada da bilim ve gerçeği yakın saymak doğru, ama onları ikinin ta kendisi saymak yanlıştır. İkinin yeri elbette ikisinin de üstünde, çok yükseklerdedir.

Platon’un ahlâk felsefesinin özünde ahlâk kavramının anlamı vardır. İlk dönem eserlerinde, erdem in veya ayrı ayrı erdemlerin özünün ne olduğu tartışır; erdem in bir bilgi olduğu düşüncesi savunur. Erdem, istenebilecek şeylerle, istenilmemesi ve kaçınılması gereken şeyler hakkında bir bilgidir. Bu da doğruyu ve iyiyi bilmek ve buna göre hareket etmekle olur. Doğruyu, erdemi bilen kişi mutlu ve huzurlu olabilecektir. Bundan dolayı bilgili, erdemli kişinin, hayatın her alanında erdemli olması kaçınılmazdır (Birand, 2001: 60). Gerçek erdemle geçici erdem birbirinden ayrıdır. Ancak bilgili insanlar gerçek ahlâka sahip olabilir. Kendini bilen, güzelin ne olduğunu bilen insanlar hayatın her alanında erdemli ve huzur doludur.

Platon, iyi ve erdem üzerine ahlâk felsefesini temellendirir. En iyiyi veya mutluluğu bulmayı hedefler. Mutluluğu da iyi edimde arar. Bunun için idealara yönelir. İdealarda ki uyum durumunu insan iç dünyasında yakalarsa mutlu olabilir (Çetinkaya, 2010: 160). İdealaların bilgisi duyular aracılığı ile elde edilen bilgi olmadığı gibi doğada olan tekil varlıkların da bilgisi değildir. İdealara ulaşmak için insan özüne yönelmelidir (Platon, 2012: 96).

İyi ideasını insan kendi içinde aramalıdır. Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı odur ama bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsunlar, şuna inan ki, iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir. Görünen dünyada ışığın ve gözün güneşle yakınlığı olduğunu düşünmek doğru, ama onları güneş saymak yanlış olduğu gibi, kavranan dünyada da bilim ve gerçeği yakın saymak doğru, ama onları ikinin ta kendisi saymak yanlıştır. İkinin yeri elbette ikisinin de üstünde, çok yükseklerdedir.

Platon'a göre *iyi*'yi istemek herkesin özelliğidir. Çünkü erdem ve bunun sonucu olan *mutluluk* yalnızca bu yolla elde edilebilir. Eğer birisi kötü bir şey yapmışsa, bunun nedeni olsa olsa bilgi eksikliğidir, bilgisizliktir. Neyin *iyi* ve neyin *kötü* olduğuna ilişkin bilgisizlik ise *erdeme* ilişkin bir bilgisizliktir. Bu nedenle mutlu olabilmek için öncelikle erdemini ne olduğunu kesin bir şekilde bilmeyi gerekli bulur ve bunun açıklamasına girişir. O'na göre insanın ya da ruhun üç yanı ve bu üç yana karşılık gelen üç erdem vardır: *bilgelik* (sophia), *cesaret* (andreia), *ölçülülük* (sophrosyne); ruhun bu üç yanı arasındaki dengeyi sağlayan şey ise dördüncü erdem olan *adalet*'tir (dikaiosyne). İşlevi nedeniyle *adalet* erdemine büyük önem verir ve Gorgias diyalogunda *Kim erdemli ve adil ise mutludur. Adil olunmadan mutlu olunamaz* diyerek konuya ilişkin düşüncesini formülleştirir.

Platon'un gözde öğrencisi Aristoteles'in (MÖ.384-322) *erdem* konusunu işlediği kitapları *Eudemos'a Etik* ve *Nikomakhos'a Etik*'tir. Aristoteles hocası Platon gibi ahlâk öğretisinde asıl amaç olarak *mutlak iyi*'ye ulaşmayı hedeflemiş, böylece *mutlu* olmayı asıl amaç edinmiştir. *Mutlu* olmak bütün Yunan felsefesinde olduğu gibi Aristoteles'te de uzak hedeftir.

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* adlı kitabının ilk bölümünde erdemleri ikiye ayırır. "Biri düşünce erdemi, diğeri ise karakter erdemi olmak üzere iki tür erdem vardır. Bunlardan düşünce erdemi daha çok eğitimle oluşur ve gelişir, bu nedenle de deneyim ve zaman gerektirir; karakter erdemi ise alışkanlıkla edinilir, adı da bu nedenle küçük bir değişiklikte alışkanlıktan (ethos) gelir" (Aristoteles, 2009: 30). Aristoteles'in ahlâk anlayışı da bilgi felsefesi gibi realisttir. Ona göre ahlâkta esas olan Platon'daki gibi eylemdir. Ahlaklı olmanın ölçütü sadece doğayı ve insanı bilmek değil, bilgece davranabilmektir. İnsanlar iyiyi kendi hayatında özgür ve bilinçli iradesiyle gerçekleştirebiliyorsa ahlâklı olabilir. Bu noktada insan davranışlarının özgür ve istençli yapılması ahlâki eylemin olmazsa olmazıdır:

Erdemin duygulanımlarla ve eylemlerle ilgili olduğuna ve isteyerek yapılanlarda övgüler ile yergiler, istemeyerek yapılanlarda ise bağışlama, hatta kimi kez acıma söz konusu olduğuna bakılırsa. 'istemeyerek' ve 'istemeyerek' yapılanı belirlemek, erdem konusunda araştırma yapanlar için herhalde gereklidir; yasa koyanlar içinde ödüllendirme ve ceza verme konusunda yararlıdır (Aristoteles, 2009: 44).

Aristoteles, erdemli insanın akıl ile seçim yapıp iyi ile kötüyü kavrayabilen insan olduğunu ifade etmiştir. Ona göre erdemli insan tutkularıyla değil aklıyla hareket eder. Hayvanlar ve insanlar istemli davranabilirler ancak hayvanlar akıllı davranamazlar. Eğitimsiz bir akıl hangi eylemlerin erdemli hangilerinin erdemsiz olduğunu belirleyemez. Bunun için eğitim şarttır. Eğitim sayesinde insan erdemleri öğrenir ve erdemli etkinlikte bulunur. Aristoteles, insanın amacının mutluluk olduğunu, bütün insanların mutluluk aradıklarını belirtir:

Aradığımız şey mutlu kişide bulunacak ve o, yaşam boyu böyle olacak; hep ve herkesten çok erdeme uygun olan şeyleri yapacak ve görecektir, talihin cilvelerine iyi ve en uygun şekilde katlanacak gerçekten iyi ve pürüzsüz, dört dörtlük bir kişi olacak. Talihin getirdikleri önemli önemsiz pek çok şey olduğuna göre açıktır ki, küçük talihsizlikler yaşamın yönünü değiştirmeyecek, birçok büyük talihsizlikler ise yaşamını daha kutlu kılacaktır. (Çünkü bunlar doğaları gereği yaşama tuz biber katarlar. Güzel ve erdemli bir şekilde kullanılabilirler) Talihsizlikler ise mutluluğu bozar, yok der; acılar getirir ve pek çok etkinliğe engel olur (Aristoteles, 2009: 24).

Aristoteles'e göre kişide olması istenilen bir davranış onda bir sürelik değil, yaşam boyu bulunmalıdır. Toplumsal bir varlık olarak insanın amacı mutluluğa ulaşmaktır. Bu da ancak toplum içerisinde olabilir. Kendisini topluma karşı soyutlayan insan mutlu olamaz. Fakat mutluluğun ne olduğu sorusu üzerinde anlaşma olmadığını belirterek, bu durumdan da yakındır. Aristoteles'e göre kişi eylemlerinin (bu arada politikanın da) hedeflediği mutluluğun (eudaimonia) (Aristoteles, 2009: 109) *ruhun tam erdeme göre etkinliği* ile sağlanabileceğini açıklar. İnsanın erdemini ne olduğu sorusuna ise *ruhun akla göre etkinliği* (Aristoteles, 2009, 110) cevabını verir, ancak peşi sıra bir açıklamayı da zorunlu bulur: *Erdem,*

yalnızca doğru akla uygun eylem değil, aynı zamanda doğru akılla giden bir huydur (Aristoteles, 2009: 114).

Aristoteles'e göre erdemli yaşama ulaşan kimse mutluluğa da erişmektedir. Bu yüzden mutluluğu dışarıda veya başka insanlarda aramak yerine kendi özümüzde kendi içimizde aramalıyız. Mutluluğu arayan insan kendi özüne uygun davranmalı, kendi dengesini kurmalıdır. Her şeyde ölçülü olmalıdır.

Mutluluk acaba öğrenilebilir ya da anlaşılabilir veya başka bir şekilde gerçekleştirilebilir bir şey midir? Yoksa bir tanrı vergisi olarak mı ya da bir rastlantı sonucu mu gelir? Tanrıların insanlara verdiği başka bir armağan varsa, mutluluğun da tanrıların vergisi olması akla yatkın, özellikle de insansal şeylerin en iyisi olduğuna göre. Ancak bu galiba başka bir araştırma alanının konusuna daha uygun olsa gerek; nitekim mutluluk tanrı vergisi olmayıp da erdemle ya da belirli bir öğretim ya da eğitimle gelse bile, en tanrısal şeylerden görünüyor; çünkü o erdem ödülü ve en iyi amaç olarak görünüyor, tanrısal bir şey ve kutlu (Aristoteles, 2009: 22).

Bu üç büyük filozofta karşımıza çıkan ve *erdem*i odağa alan etiğe ilişkin düşünceleri Stoacılar da görmek mümkündür. Polis devlet sisteminin çöküşüyle birlikte insan felsefesinde iki temel sorun ortaya çıkmıştır. Birincisi *insanların mutluluğu*, ikincisi ise sınırların genişlemesiyle birlikte ortaya çıkan siyasi düzende *insanların yeri* sorunudur. Bu sorunlar üzerine felsefe üreten okulların başında da Stoa Okulu gelmektedir. İlk dönem Stoacıları daha çok insanın mutluluğu üzerine felsefe yaparlarken, Cicero'nun da temsil ettiği geç dönem Stoacıları, devlet içindeki insanın yeri konusunda felsefe yapmışlardır.

M. Ö. 336-264 yılları arasında yaşayan Kıbrıslı Zenon tarafından kurulan Stoa mektebi, Helenistik devrin büyük düşünce hareketlerinden birisidir. Kyinizm de olduğu gibi, Stoa için de insan, felsefenin ana düşüncesi olup özellikle de doğa ile insan arasındaki bağ en önemli konudur. Zenon ve Stoacılar sadece Kyinik okulundan etkilenmemiş Herkalitos, Sokrates ve özellikle de ahlâk konusunda Platon'un felsefi düşüncelerinden de etkilenmişlerdir. Kyiniklerin insan ile ilgili görüşlerini Platon ve Sokrates'in görüşleriyle temellendirmeye çalışmışlardır. Felsefelerinde Sokrates ve Platon'a değer vermeleri Stoacıların kendi dönemlerinde saygınlıklarını artırmıştır. Çünkü İlkçağ ve Ortaçağ Yunan ve Roma felsefesinde Sokrates'le Platon ahlâki bir değer olarak kabul edilmektedir (Gökberk, 1996: 103). Stoa filozofları, çağdaşı olan Epiküros mektebi gibi felsefenin ödevini, insanı mutluluğa ulaştırmakta bulurlar. Stoa felsefesi, insanı mutluluğa ulaştıracak bir hayat görüşü temellendirmeye çalışır. Bunu yaparken mutluluğun, insanın kendine bağlı olduğu, insanın kendi kendini mutlu edebileceği düşüncesinden yola çıkar. Mektebin kurucusu olan Zenon, insan mutluluğunun dıştan gelen tesislerle ve kaderin cilveleri ile ilgili olmayıp, insanın bütün bunlar karşısında takınacağı tavra bağlı olduğunu ileri sürer. Zenon tarafından ortaya atılan ve mutluluğu içselleştiren bu görüş, Stoa mektebinin üç yüzyıl boyunca dayandığı ana görüş olmuştur (Birand, 2001: 97).

Stoacıların insan felsefesi, logos öğretisine dayanır. Buna göre insan, ruhun ve bedenin birleşimidir. Hem ruh hem beden doğadan pay almıştır. Ancak ruh bedene göre doğal akla yani logosa daha yakındır. Beden kaba maddeden yapılmışken ruh ise ince bir maddeden yapılmıştır. İnsanı beden, ruh ve akıl bağlamında ela alan Stoacılar insanı doğal yasanın bir parçası kabul ederler. "İnsanın gerçek doğası ne beden ne de ruhtur, insanın gerçek değişmez doğası akıldır" (Akdemir, 2010: 84). İnsanın maddi ve ruhi yönünün ötesindeki akli yönüne ulaşmak için bilgi en önemli araçtır.

Stoacılar da 'doğal olan' ile 'doğal olmayan' karşıtlığı vardır. 'Doğal olmayan' insanda içgüdülerin ağır basıp akıl karşısında üstünlük kazanmasıdır; 'doğal olan' herkeste bulunan, herkeste bir olan aklın egemen, üstün olmasıdır; doğal olan akla uygun olandır. Doğal olmak demek, akli olmak demektir. Stoa etiğinin temel ilkesini *yalnız erdem iyidir, mutlulukta yalnız erdemde bulunur* formülasyonu ifade eder. Stoacılar göre erdem dışında hiç bir şey kendi başına iyi değildir. Onlara göre erdem ise *duygulanımlar karşısında özgürlüktür* (apatheia) yani *doğaya, akla uygunluktur* (Tepe, 1998: 16). "Akla, doğaya uygun olanla aykırı arasındaki karşıtlığı belirtmeleri, erdemi doğanın yasasına uyma diye tanımlamaları ile Stoacılar 'ödev' kavramını ilk olarak ahlâk felsefesine getirip yerleştirmişlerdir.

Doğaya akla uygun yaşamak bir ödevdir (kathekon); bilge kişi, maddi yönüne karşı gelerek aklın yasasına uyararak bu ödevi yerine getirecek ve gerçekleştirecektir” (Çetinkaya, 2010: 243).

İnsan felsefesi yapan Stoacıların felsefesinin temelinde Sokrates’in bilgi ve fizik anlayışı vardır. İyi olmak, erdemli olmak en önemli gayedir. Bunun için de bilgelik esastır. Nesnelere değeri ile insanın ne olduğu ve dünya içindeki yeri ve anlamı üzerine bilimsel bilgisi olmayan kimse doğru, erdemli eylemde bulunmaz. Dolayısıyla mutluluğa erişemez; doğru bilgi, doğru iş yapmayı, doğru davranmayı da sağlar. Bilgi ile eylemin birliği düşüncesi Stoa öğretisinin bir ana özelliğidir (Gökberk, 1996: 105).

Panteist bir tutum sergileyen Stoacılar bilgeliği, insanın kendisini doğanın ayrılmaz bir parçası olarak görmesiyle ve doğanın seyrine ayak uydurmasıyla bir tutarlar (Cevizci, 2010: 1462). Hayatın ihtiras, acı ve hazlarına kayıtsız kalarak ahlâklı yaşamayı uygun gören Stoacılar doğada ve insan yaşamında kadercı bir tutum sergilemişler, yaşamın bize getirdiklerinde şikâyet edilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Stoacılar için erdem dışında benimsenip peşinden koşulacak bir iyi olmadığı gibi erdemsizlik dışında da kaçılacak bir şey yoktur (Acar, 2015: 28).

1.3. Ahlak Felsefesinin Bir Konusu Olarak Hazcılık (Hedonizm)

Yunan kültüründe polis devlet sisteminin çöküşüyle birlikte iki temel sorun ortaya çıkmıştır. Birincisi insanların mutluluğu ve ahlâki değerler sorunu, ikincisi ise farklı kültürlerle Yunan kültürü arasında mesafelerin ortadan kalkmasıyla birlikte ortaya çıkan devlet içindeki insanların yeri sorunu. Bu iki sorundan özellikle mutluluk ve ahlâki değerler konusunda felsefe üreten okulların başında Epikürosçu okul gelir. Bilgi teorisi bakımından duyumcu, varlık görüşü bakımından da atomcu ya da maddeci bir bakış açısı benimsemiş olan Epikürosçu Okul, ahlâk konusunda ise hazcı bir görüş geliştirmiştir. Başka bir deyişle, Helenistik Dönemin diğer okulları gibi, hazı ön plana çıkartmış olan Epikürosçu görüş ya da okula göre insan yaşamının amacı mutluluk olup, mutlu bir yaşamın başlangıcı da sonu da hazdır (Cevizci, 2010: 568).

Epiküros’a göre, “*insanı mutlu kılan; akla uygun ve sade alışkanlıklar, arayacağımız ve sakınacağımız şeyleri iyice ölçebilen, ruha rahatsızlık veren yanlış inanışları söküp atabilen bir akıldır*”. O halde bütün bu söylediklerimizin ilkesi, iyiliklerin en büyüğü olan bilgeliktir. Onu felsefeden de üstün tutmak gerek. O bütün erdemlerin kaynağıdır. Bu erdemlerse bizlere bilgelik, namus ve doğruluk olmaksızın mutlu olunamayacağını öğretiyor. Bunlarsa zevksiz elde edilemez. Gerçekten, bunlarsız mutlu bir yaşama olamayacağı gibi, mutlu bir yaşama olmadan da bunlar var olamaz. Bilgelik, mutlu bir yaşamın, hem sonucu hem de nedeni oluyor böylece (Epiküros, 1949: 59-68). Bir açıdan, Epiküros’u, mutluluğu aramak gerektiğini ortaya atan Sokrates’in zorunlu sonucu sayabiliriz. Sokrates, insanların, erdeme erişerek mutluluğu elde edebileceklerini söylediler. Sokrates’ten yola çıkan Kynikler, örneğin Diogenes, çevresi yasaklarla sınırlanmış oldukça zor bir yaşama biçimi getirmişlerdi. Onlara göre mutlu olabilmek için hemen hemen bütün isteklerden vazgeçmek gerekiyordu. İnsanlar, bu düşüncenin baskısı altında, sıkıntıdan bunılıyorlardı. Aristippos, bu gidişata ilk tepki oldu. İkinci ve büyük tepki de Epiküros’tan geldi. Epiküros bulduğu en yüce erdemi “mutluluğa götüren araçların tam ve doğru olarak tartılması” şeklinde ifade eder.

Kiyrene mektebinden etkilenen Epikürosçuluğun ahlâk felsefesi varlık ve bilgi felsefesine dayanır. Epiküros’a göre felsefenin son hedefi “eudaimonia” yani hazdır. Epikürosçuluk felsefesi tam anlamıyla bir acıdan kaçış hazza yönelik felsefesidir. Ancak her zevk Epikürosçuluk için geçerli ve peşinden koşulacak yetkinlikte değildir. Zenginlik, şan şeref, para değersiz zevklerdir. Bu zevkler değersiz olduğu için biz, insana uzun süreli yarar verecek zevklerin peşinden koşmalıyız (Epiküros, 1962: 38). Hazlar üç gruba ayrılır. Birinci olarak beslenme ve giyinme gibi fizyolojik ve zorunlu olan hazlar vardır ki bunların karşılanması kolaydır. İkinci grupta, doğal olmakla birlikte zorunlu olmayan erotik hazlar vardır. Bu hazların bastırılması güç değildir. İnsan bunlardan yoksun da yaşamını devam ettirebilir. Nihayet üçüncü grupta şan ve şeref, hırs gibi ne tabii ne de zorunlu olmayan zevkler vardır ki bunlardan muhakkak surette kaçınılması lazımdır. Çünkü bunlar sonunda mutsuzluk ve sıkıntı verecek hazlardır (Birand, 2001: 107).

Materyalist görüş açısından, ölümlerle birlikte her şeyin bittiğine ve insanın yalnız bir kere dünyaya geldiğine inanan Epiküroscular, bu kısa hayatın mümkün olduğu kadar mutlu geçirilmesi taraftarlarıdır. Epiküros'a göre insanı mutluluğa ulaştıracak olan şey hazdır. Bundan dolayı haz, bütün eylemlerimizin ve bütün çabalarımızın ölçüsü olmalıdır. Haz, doğanın, canlı varlıklara aşıladığı bir duygudur. Epiküros'un hazdan anladığı, "...beden alanında acı çekmemek, ruh alanında da hiçbir huzursuzluk duymamaktır." (Epiküros, 1962: 38) Epiküros'un hazdan anlatmaya çalıştığı duygusal zevklerdir. Ruhani zevkler duygusal zevklerden sonra gelir. Duygusal zevkler olmadan ruhani zevkler olmaz. Bununla birlikte, insan zevk elde etmeye çalışırken ölçülü olmalıdır. "Ölçülülük her şeyin başında gelen en büyük zenginliktir. Onun için ölçülü olmak felsefeden bile daha değerlidir. Çünkü diğer bütün erdemlerin kaynağı ölçülü olmaktan geçer" (Epiküros, 1962: 39).

SONUÇ

Antik Yunan devletlerinin yapısal bir değişim geçirdiği ve polisten imparatorluğa geçiş dönemini teşkil eden Helenistik dönemde doğal olarak sorunlar değiştiği gibi sorunlara ilişkin zihniyetler ve çözüm anlayışları da değişmiştir. Yeni oluşan anlayış ekseninde insanın doğa ve devlet içindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Konu bağlamında birçok farklı anlayış ve yöntem doğmuş ve gelişmiştir. Bunların her biri felsefe tarihinde önemli felsefi ekoller veya akımlar olarak yerlerini alacaklardır. Bu felsefi akımlar birbirlerinden farklı konularda farklı görüşler ortaya koymuş olsalar da dönemi itibarıyla bu felsefi akımların ve okulların ortak amacı yeni bir ahlak öğretisi ortaya koymaktan ibarettir. Dönemin felsefi ekollerin/anlayışların ortak yönlerinden birisi ise ahlak ile ilgilidir. Bunların ahlak öğretilerinin gayesi insanı mutluluğa ulaştırmaktan ibarettir. Dönemin filozofları felsefenin pratik yönüyle ilgilenmişler ve bilge kişinin nasıl olması gerektiği, nasıl bilge olunabileceğini açıklamaya çalışmışlardır. Ayrıldıkları nokta insanı mutluluğa ulaştıracak yol ve mutluluğun ne olduğudur. *Mutçuluk* (Eudaimonizm) ve *Hazcılık* (Hedonizm) da bu bağlamda şekillenmiş ve anlam kazanmıştır.

Bu yazının eksenini teşkil eden *Mutçuluk* (Eudaimonizm) ve *Hazcılık* (Hedonizm) ahlak felsefesi kapsamında yer alan birbiriyle ilişkili iki ayrı felsefi yaklaşım olup, "ahlâki eylemin amacı nedir" sorusuna cevap verme çabasının ürünü olarak doğmuşlardır. Ahlaki eylemin amacı olarak *mutluluğu* esas alan bu iki yaklaşım detayda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. *Mutçuluk* (Eudaimonizm) görüşünü dile getiren filozoflara göre *mutluluk* bireyin sahip olduğu özelliklerini değerlendirmesinin ve genel yaşam tarzının sonucu olan bir süreçtir. Bu bağlamda mutluluğu aile, sosyal çevre ve iş yaşamı gibi tüm kesitlerin değerlendirilmesi sonucu oluşan aynı zamanda bireyin kişisel özellikleriyle de bütünleşen ve olumlu duygularla dışa yansıyan bir süreç olarak değerlendirmek mümkündür. *Hazcılık* (Hedonizm) yaklaşımına göre mutluluk, hayatın tüm kesitlerindeki olumlu veya olumsuz olayların değerlendirilmesi sonucu oluşan öznel iyi oluş halidir. Diğer bir ifadeyle mutluluk bireyin fiziksel unsurlarla birlikte hayatın tüm kesitlerinde karşılaştığı unsurlarla ilgilidir.

KAYNAKLAR

- Aristoteles, (2009), *Nikomakhos'a Etik*, (Çev: Saffet Babür), Bilgesu Yayınları, Ankara.
- Arslan, Ahmet (2007). *Felsefeye Giriş*, Adres Yayınları, Ankara.
- Billington, Ray, (2011), *Felsefeyi Yaşamak*, (Çev: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları. Ankara.
- Birand, Kâmuran, (2001), *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, A. Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Cevizci, Ahmet, (2010), *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Çetinkaya, B. A, (2010), *İlk Çağ Felsefe Tarihi*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Delius, Herald, (1997), *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, (Çev: Doğan Özlem), İnkılap Yayınevi, Ankara.

- Epiküros, (1949), *Herotodos'a Mektup*, (Çev: Mehmet Karasan), Devlet Kitapları, İstanbul.
- Epiküros, (1962), *Mektuplar ve Maksimler*, (Çev: Hayrullah Örs), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gökberk, Macit, (1996), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Küçük, Hasan, (1974), *İslam ve Batı Felsefelerinde Sistematik Problemler*, Dersaadet Yayınları İstanbul.
- Özlem, Doğan, (2010), *Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Platon, (1982), *Menon* (Çev. Adnan Cemgil), Platon, *Diyaloglar-1* içinde (ss.149-191), Remzi Kitabevi İstanbul.
- Platon, (1982), *Sokrates'in Savunması*, (Çev: Teoman Aktürel), Platon, *Diyaloglar-1* içinde (ss. 11-43), Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Platon, (1985), *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüpoğlu) Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Platon, (2012), *Phaidon*. (Çev: Nazile Kalaycı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Randall, J. Herman, (1985), *Felsefeye Giriş*, (Çev: Ahmet Arslan), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Tepe, Harun, (1998), "Bir Felsefe Dalı olarak Etik", *Doğu Batı dergisi*, Yıl 1, Sayı 4
- Versenyi, Laszlo, (1995), *Sokrates ve İnsan Sevgisi*, (Çev. Ahmet Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Weber, Alfred, (1998). *Felsefe Tarihi*, (Çev: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınlar, İstanbul.